

איסור "לא תוסיף ולא תגרע"

1. רש"י לדברים פרק ד פסוק ב:
לא תוסיפו - כגון חמש פרשיות בתפילין חמשת מינין בלולב וחמש ציציות וכן לא תגרעו.
2. הרמב"ם בהלכות יסודי התורה, ט, א:
דבר ברור ומפורש בתורה **שהיא מצווה עומדת לעד ולעולמי עולמים**, אין לה שינוי ולא גרעון ולא תוספת, שנאמר: "את כל הדבר אשר אנכי מצווה אתכם אותו תשמרון לעשות, לא תסף עליו ולא תגרע ממנו", ונאמר: "והנגלות לנו ולבנינו עד עולם" ... לפיכך אם יעמוד איש בין מן האומות בין מישראל ויעשה אות ומופת ויאמר שה' שלחו להוסיף מצווה או לגרוע מצווה... או שאמר שאותן המצוות שנצטוו בהן ישראל אינן לעולם ולדורי דורות אלא מצוות לפי זמן היו - הרי זה נביא שקר שהרי בא להכחיש נבואתו של משה, ומיתתו בחנק על שהזיד לדבר דבר בשם ה' אשר לא ציווהו...
3. הרמב"ם בהקדמה לפרק חלק - היסוד התשיעי מבין י"ג יסודות האמונה:
היסוד התשיעי - הביטול. והוא, **שזאת תורת משה לא תבטל**, ולא תבוא תורה מאת ה' זולתה, **ולא יתוסיף בה ולא יגרע ממנה, לא בכתוב ולא בפירוש**. אמר: "לא תסף עליו ולא תגרע ממנו".
4. מו"ח ח"ב, ל"ט - שלמות התורה:
דבר שלם במידה המרבית האפשרית במינו, אי אפשר שיימצא במינו אחר, אלא כשהוא חסר אותה שלמות, אם בשל הפרזה ואם בשל אי ספיקה... כן התורה הזאת, שהבהיר שהיא **מאוזנת** ואמר: "חוקים ומשפטים צדיקים" ... **יש להתבונן בה בהתאם לאדם השלם**, שכוונת התורה שיהיו כל בני האדם כאלה. רק את התורה הזאת נקרא בשם "תורה-להית".
5. הרמב"ם בהלכות ממרים (ב, ט) - תפקיד הסנהדרין:
הואיל ויש לבית דין לגזור ולאסור דבר המותר ויעמוד איסורו לדורות, וכן יש להן להתיר איסורי תורה לפי שעה, מהו זה שהזירה תורה "לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו"? שלא להוסיף על **דברי תורה** ולא לגרוע מהן ולקבוע הדבר לעולם **בדבר שהוא מן התורה בין בתורה שבכתב בין בתורה שבעל פה**. כיצד? הרי כתוב בתורה "לא תבשל גדי בחלב אמו" מפי השמועה למדו שזה הכתוב אסר לבשל ולאכול בשר בחלב, בין בשר בהמה בין בשר חיה, אבל בשר העוף מותר בחלב מן התורה. אם יבוא בית דין ויתיר בשר חיה בחלב - הרי זה גורע, ואם יאסור בשר העוף ויאמר שהוא בכלל הגדי **הוא אסור מן התורה - הרי זה מוסיף**. אבל אם אמר: בשר העוף מותר מן התורה ואנו נאסור אותו **ונודיע לעם שהוא גזרה**... אין זה מוסיף אלא עושה סייג לתורה וכן כל כיוצא בזה.
6. ריה"ל בספר הכוזרי, מאמר ג, פרקים כ"ב-מ"ב:
תורתנו קשורה בהלכה למשה מסיני, או **יוצאת מן המקום אשר יבחר ה'**: "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים", במעמד **שופטים ושוטרים וכהנים וסנהדרין**. ואנחנו מצווים לשמוע אל **השופט** הממנה בדרו, כמו שאמר הכתוב: "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט. ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה', ושמרת לעשות ככל אשר יורוך"...
- וכל זה בזמן שסדר העבודה והסנהדרין וכל שאר המשמרות ששקדו על שלמות אורח החיים של העם, נשארו בהווייתם **ודבק בהם העניין ה-להי ללא כל ספק, אם דרך נבואה או באמצעות סיוע ממרומים והארה עליונה**, כמו שהיה הדבר **כל ימי בית שני**... כך נתחייבנו במצוות מגילה ופורים ובמצוות חנוכה. **ויכולנו לברך "וציוונו"** על מקרא מגלה, ולהדליק נר חנוכה, ולגמור את ההלל, ולקרוא את ההלל, ועל נטילת ידיים, ועל מצוות ערוב וכדומה. כי אילו נולדו דינינו אלה אחרי **הגלות**, לא היו נקראים "מצוות" ולא היו מחייבים אותנו בברכה. אך היה נאמר עליהם כי תקנה הם או מנהג.
- אכן **רוב מצוותינו נסמכות אל משה "הלכה למשה מסיני"**. כי איך ינהג עם אשר ארבעים שנה... הייתכן כי לא ישאל לפרטיהן פעם בפעם ולא יימסר בקבלה את פירושיהן ופירוטיהן שיאמרו לו? ואנחנו הלא שמענו את דברי משה: "והודעתני את חוקי ה-להים ואת תורתיו"...
- אחדות ממצוותינו מקורן מן "המקום אשר יבחר ה'"** ובתנאים המוזכרים. וידוע כי **הנבואה נמשכה עוד כארבעים שנה בימי בית שני**... ראינו גם **מצוות שחודשו אחרי משה ונעשו תורה**. כך למשל שלמה - קדש את תוך החצר, והעלה עולות מחוץ למזבח, ועשה את החג שבעת ימים ושבעת ימים. וכן תקנו דוד ושמואל את סדר המשוררים בבית, סדר שנעשה למצווה קבועה. וכן מה שעשה שלמה במקדש, אשר החסיר ממה שעשה משה במדבר. ומה שהטיל עזרא על הקהל בבית שני, לתת שלישית השקל. ומה ששמו במקום הארון אבן רצפה, ותלו פרוכת לפניו מדעתם, כי שם נגנו הארון.
- אמר הכוזרי: ואיך יתכן לישב כל זה עם אזהרת "לא תסף עליו ולא תגרע ממנו"?
- אמר החבר: **לא נאמרה אזהרה זו כי אם להמון העם** לבל יחדשו מצוות מדעתם ולא יתחכמו לקבע אותן תורה לפי **סברותיהם** בלבד, כמעשה הקראים.¹ ולכן הזהירם הכתוב, כי **יקבלו רק מן הנביאים** אשר יקומו אחרי משה ומן **הכהנים** ומן **השופטים**. באומרו על אודות הנביא: "נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך וגוי ודבר אליהם את כל אשר אצוונו". ואשר לכהנים ולשופטים,

¹ גם הראב"ד בהשגות (הלכות ממרים ב, ט) הבין שניתן לבי"ד לחדש מצוות שיש להם תוקף של תורה. אלא שלדעתו איסור בל תוסיף נאמר גם לבי"ד בנוגע לשינוי פרטי המצוות שכבר קבעה התורה: "שכל דבר שגזרו עליו ואסרוהו לסייג ולמשמרת של תורה אין בו משום לא תוסיף, **אפילו קבעוהו לדורות ועשאוהו כשל תורה** וסמכוהו למקרא, כדאשכחן בכמה דוכתי מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. ואם גרע לפי צורך שעה כגון אליהו בהר הכרמל אף זה דבר תורה הוא "עת לעשות לה' הפרו תורתך". **ולא תמצא איסור מוסיף אלא במצוות עשה כגון לולב ותפילין וציצית וכיוצא בהן בין לשעה בין לדורות בין שקבעה בדבר תורה בין שלא קבעה**."

צווה לשמור לעשות "ככל אשר יורו". מאמר "לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצווה אתכם היום ולא תגרעו ממנו" וגו' - זאת אפוא כוונתו: לא תוסיפו על הדבר אשר צויתכם על ידי משה, או על ידי נביא מקרבך מאחריך - לפי התנאים אשר נקבעו לנבואה, או לא תוסיפו על הדבר אשר הסכימו עליו הכהנים והשופטים - מן המקום אשר יבחר ה'. כי הללו מקבלים סיוע מן השכינה... וכן לא תתכן אצלם הטעות בהיות חכמתם רבה, אשר חלקה בא להם בירושה, חלקה מפאת כושרם הטבעי, וחלקה נקנה להם בעמלם... בייחוד מאחר שרק מעט מאד נסתייעו בנבואה או בבת קול העומדת במקומה וכדומה.

7. בני יששכר, כסלו, מאמר ד, קל"ה:

"מעשי ידיו אמת ומשפט נאמנים כל פקודיו". מהראוי להתבונן איך יקושר הרישא לסיפא? גם מה שאמר שמעשי ידיו הם אמת ומשפט, מהו הנרצה בזה?

והנראה, דהנה זאת התורה מצוותיה וחוקותיה נאמרה לנו מפיו ית"ש בסיני. ויש מצוות שאינן מסיני בפירוש, רק חז"ל המציאו וציוו אותן לנו (והנה קבלה בידינו שהכל נתגלה למשה בסיני² כאשר תתבונן מתוך דברינו אי"ה, ועל כן מברכין עליהן "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו"). והנה על אלו מצוות דרבנן יכול ח"ו לבב אנוש להסתפק בהן שאינם נאמנים כל כך ח"ו, ובאמת גם הם נצטוו מסיני. והנה מן הראוי להתבונן למה באמת לא ציווה אותן השי" בפירוש בסיני מפורשים בתורה?

והנה הרב הגדול בעל גור אריה כתב: הנה אנחנו רואין שהשי" מנהיג את העולם ב' הנהגות: הנהגה הטבעיית - שהיא בטבע וכוחו ית"ש ושפעו והשגחתו מלובש בטבעיים להנהיג ההנהגה ההיא כרצונו. ויש הנהגה ניסית למעלה מן הטבע ובה מתגלה כוחו ית"ש בלי לבוש הטבע ומתראה לעין כל כי יד ה' עשתה זאת.

והנה הכל נברא ע"י התורה, והנה התורה כוח הפועל של הנהגת העולמות. והנה על כורחך יש בכוח הפועל גם כן אלו ב' הבחינות: דהיינו שיש בחינה בתורה שנשמעת מפיו ית"ש בלי התלבשות הטבעיים (והוא כמו ההנהגה הניסית הנבדלת), ויש בחינת תורה שצריכה להתלבש בטבעיים, דהיינו שנגלה לנו רצונו וציוויו על ידי חכמת החכמים אשר הן בעולם העשייה תחת הטבע, הגם שהשי"ת משפיע בהן חוכמתו ורצונו שיוציאו הדבר מן הכוח אל הפועל והכל מאיתו ית". והנה הוא כדמיון הנהגת הטבע בגלגלים שהוא גם כן כוחו והשגחתו ויכולתו ית"ש.

והנה הנהגה טבעיית יש לכנותה בשם אמת שהוא נתונה לעד לעולם בל תמוט עולם ועד... והנהגה הניסית נקרא משפט שהוא כפי המשפט בכל פעם בכדי להעניש את הרשעים וליתן שכר טוב לצדיקים לפי המקום ולפי הזמן הוא ית"ש משדד את המערכה ומתגלית ההנהגה הזאת הנבדלת כענין ניסי מצרים להעניש את הרשעים וליתן שכר טוב לצדיקים לישראל וכיוצא בכל הניסים, והבן.

ועתה התבונן בפירוש הפסוק: "מעשי ידיו (הן ב' הבחינות שאמרנו) אמת (הנהגה הטבעיית כנ"ל) ומשפט (הנהגה הניסית כנ"ל), על ידי זה תתבונן כי) נאמנים כל פקודיו" היינו אפילו המצוות שיצאו מפיו חז"ל כי זהו ציוויו ית"ש ממש רק שנתלבשה חכמתו ית"ש בחכמים להוציא המצוות מן הכוח אל הפועל בחכמתם בזמן הראוי, כענין הנהגת הטבע שהוא גם כן בכוחו ית"ש ושפעו והשגחתו המושפע בכוכבי השמים וכסיליהם, ואתה הבן.

8. רבי יוסף אלבו, ספר העיקרים מאמר ג, י"ג:

איננו מחויב שלא תשתנה הדת ה-להית לעם אחד בעצמו. וזה כי אף אם לא ישתנו הדעות בעצמן, ולא הנותן, כבר אפשר שייפול בה שינוי מצד המקבל לפי שמשלמות כל פועל שיפעל פעולתו כפי הכנת המקבלים, ולפי השתנות הכנת המקבל תשתנה פעולת הפועל בלי ספק. וזה לא יחייב שינוי בחוק הפועל.

כי כמו שהרופא ייתן הנהגה אל החולה עד זמן משוער אצלו, שלא יגלהו אל החולה, וכשיגיע הזמן ההוא שנתחזק כבר החולה מחוליו - ישנה הרופא הנהגתו ויתיר מה שאסר ויאסור מה שהתיר, ואין לחולה להתפלא מזה, כי אין זה ממה שיחייב שנוי בחוק כוונת הרופא הראשונה ולא ממה שיחייב חסרון בחוק הרופא לומר שלא נתן בתחילה הנהגה מספקת לכל הזמנים. כי הרופא כשנתן ההנהגה הראשונה כבר ידע הזמן שראוי שיתנהג החולה על פיה, ואע"פ שלא גילהו אל החולה ידע הזמן הראוי שתשתנה ההנהגה ההיא כפי מה ששיער מטבע החולה הזמן שצריך לו כדי שישתנה מן החולי אל הבריאות. ובהנהגה הראשונה הייתה כוונתו לתקן טבע החולה אל שיהיה ראוי ומוכן לקבל ההנהגה השנית הראויה לבא אחר ההכנה שהכנה ההנהגה הראשונה ובהגיע הזמן ההוא ישנה אותה להנהגה אחרת הייתה מכוונת וידועה אצלו בתחילה...

כאשר חפשנו ענין הדתות הא-להיות שהיו בעולם, נמצא אותן נוהגות זה הדרך - שהיו משתנות מהאיסור אל ההיתר ומן ההיתר אל האיסור. וזה כי בתחילה נצטווה אדם הראשון בקצת מצוות שנהגו בהן אנשים לפי קבלת רבותינו ז"ל עד נח. ולנח התיר אכילת בעלי חיים שהיה אסור לאדם הראשון, כי בתחילה לא התיר לאדם אכילת בעלי חיים אלא אכילת הצמחים בלבד, אמר הכתוב: "הנה נתתי לכם את כל עשב זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם יהיה לאכלה". ואח"כ התיר אכילת הבעלי חיים לנח, אמר: "כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל". והוסיף לו מצוות אבר מן החי. ולאברהם הוסיף מצוות המילה. ולמשה הוסיף מצוות אחרות רבות ואסר קצת...

9. שבת דף כג עמוד א:

מאי מברך? מברך "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר של חנוכה". והיכן ציוונו? רב אויא אמר: מ"לא תסור". רב נחמיה אמר: "שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך".

² ויקרא רבה כ"ב, א ועוד מדרשים רבים.

10. הראי"ה, לנבוכי הדור (בעריכת הרב קלנר, כ"ט), פרק ח: השתעבדו חוקרי עמינו להחזיק שגם הבניין הגדול והנהדר תורה שבעל פה, שעל פיו חיים כל בית ישראל, גם הוא לא בבת אחת נוצר כי אם התפתח³ לאטו מעט מעט, דור אחר דור. והנה אך החלה ההשערה הזאת להתפשט והנה קמו המון כופרים פורקי עול ומנתקי מוסרות שביקשו להפוך קערה על פיה, ולהשנייה דת ודין⁴.

אמנם, אפילו לפי טענתם אין לנו מקום לפטור את עצמנו משום **דבר מקובל בכללות האומה** שזהו כל יסוד הקיום הלאומי. הרי מסרה תורה כל ספק לידי בית דין, ומינוי הבית דין עצמו הלא בקבלת האומה תליא מילתא. אם כן **תהיה כל תורה שבעל פה מפי משה רבנו עליו השלום מסיני מקובלת לפרטיה, או תהיה מתוקנת במשך אלפי שנים על פי ביאורים ותקנות של בתי דינים**, קבלת האומה⁵ כולה היא יסוד החובה, ומי שהוציא את עצמו מן הכלל כאילו כפר בעיקר.

וממוצא דבר אתה למד שהאמונה **שתורה שבעל פה בכללה נמסרה למשה רבנו** עליו השלום מפי הגבורה, היא אמונה שקבלנו מאבותינו ואמיתית מצד עצמה, אבל לא שרק עליה תלוי קיום התורה שבעל פה בישראל. והרי אנו חייבים גם כן במצוות שהן ודאי מדרבנן. שמא תאמר 'לא תסור' הוא מן התורה, הרי כמה מרבתינו סבירא ליה דאינו כי אם אסמכינהו רבנן אלאו ד'לא תסור', וכיון שהוא לדבריהם אסמכתא, יסוד החיוב מנין? אלא, הדבר הזה הוא **ממושכלות הפשוטות שחובת האומה בכללה להתנהג אחרי זקניה וחכמיה**. וחובת היחידים שבאומה להתנהג על פי המרכז הפשוט בכללה. וזאת היא ודאי חובת דין תורה ממש, והיא למעלה מכל חובה, עד שראויה להיות **יסוד** לכל חובה קדושה. כי הלא **גם לעיקר קיום התורה**, אף על פי שהיתה על פי ה' ממש, מכל מקום קבלו חז"ל שאנו צריכים להיות החובה גמורה בה דווקא לקבלה ברצון, היינו רצון והסכמת כלל האומה. ובתורה מפורש שקבלנו עלינו התורה באמירתנו 'נעשה ונשמע'. על כן לבד מה שעל פי האמת כל העניינים שהם בתור ביאורים למצוות או גדרים להן, **אין לנו חילוק כלל בחומר שלהם בין אם יהיו מסורים הלכה למשה מסיני או יהיו מבוארים על פי שיקול הדעת של איזה בית דין מוסכם**, כיון שהתפשטה ההוראה באומה כבר נתחייבנו בה בחובה גמורה. אם כן גם אם יאמר הטוען, שכל ההלכות שבתורה שבעל פה אינן כי אם דברים שנתבארו על ידי בית דין במשך [הזמן], הרי החובה במדרגתה עומדת, ועניינים שהם מדרבנן ודאי יסוד הדבר הוא הקבלה הכללית של האומה. אם כן אותם שביקשו לנקוף את הלבבות, והעלו טינא לומר שתורה שבעל פה נתקנה בהמשך הזמן על פי כמה חכמים ובתי דינים ורצו בזה להחליש את הלבבות ולהרפות ידיים בקיום תורה שבעל פה, לא אהני להו ברמאותיהו מאומה. מפני שאין החיוב מיוסד כי אם מפני קבלת כלל האומה. שהרי אפילו אותן ההלכות שנתקבלו הלכה למשה מסיני אם היו משתכחות היינו מחזירים אותן בדרך הדרשה, כמו שאירע בג' מאות או ג' אלפים הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה והחזירן עתניאל בן קנז מפלפולו⁶, והרי אין הבדל כלל בחובתן בין היו ידועות לנו על פי הקבלה הראשונה, ובין היו מסורות על פי הוראת בית דין.

חיבור בין הרמב"ם לבין דברי רבי יוחנן (נידה ס"א): ש"מצוות בטלות לע"ל":

11. הסבר הקובץ שעורים – ר' אלחנן וסרמן ח"ב, סימן כ"ט: בעניין מצוות בטלות לעתיד לבא: לכאורה קשה, דהא אחד מעיקרי הדת הוא ש"זאת התורה לא תשתנה לעולם"? ויש לומר: דהכוונה בעיקר הזה, שדיני התורה לא ישתנו מכפי שנאמרו בסיני ע"י מרע"ה. **וגם זה נאמר בסיני, שלעתיד לבוא יהיו המצוות בטלות!** ולא יתחדש לעתיד שום דין מה שלא ניתן למרע"ה. והא דמצוות בטלות לע"ל, גם זה הוא **אחד מדיני התורה המצויה אצלנו היום**.

12. מהר"ל – רבי יהודה ליוואי, תפארת ישראל פרק נ"ב: ומעתה התבאר מה שאמר מצוות בטלות הוא לזמן התחייה, ומכל מקום אין לומר בזה כלל **שהתורה ח"ו תהיה בטלה**. שאם כן היה לו לומר: "זאת אומרת התורה בטלה", אבל אמר: "**מצוות בטלות לעתיד**" - שלא יהיו בסגנון זה שהם עתה. כי התורה היא סדר עולם הזה כמו שבארנו, אבל לזמן התחייה הוא עולם הבא ואין לו סדר העולם הזה, ולכך מצות התורה יהיו בטלים, כפי מה שהוא סדר עולם התחייה. ומכל מקום לא נקרא זה בטול התורה **כי התורה כוללת סדר כל המציאות וגם בתורה נרמז סדר המציאות שהוא לזמן התחייה** מה שיהיה, והרי התורה קיימת כבראשונה, וכמו שכתוב בתורה על איזה מצוות שלא יהיו נוהגים רק לזמן שהרי "לא תיסוב נחלה ממטה למטה" הוא לדור באי הארץ בלבד, ולא יאמר בזה שהתורה ח"ו בטלה, אבל יאמר **שכך אמרה התורה שהמצווה היא זמן זה ולא יותר**. וכך בתורה כתיב כל סדר המציאות לנצח נצחים, ואם אנו לא יודעים, אבל לעתיד נבין דברי תורה על בוריה ונדע כי מה שכתוב בתורה מצוות אלו הם שייכים כמו שהוא האדם בעולם הזה עם גופו שיש לו בעולם הזה, ולזמן התחייה לפי מה שהוא סדר בעולם התחייה כמו שיתבאר אחר כך. לכן אף אם אנחנו מודים כי לזמן התחייה בטלים המצוות כפי פשט הגמרא אין בזה שנוי אל התורה כלל.

13. כוחו של בית דין הגדול לעתיד - הראי"ה, לנבוכי הדור, פרק י"ד: אין לנו שום דבר שיגביל כוח הבית דין הגדול, **לעשות ולתקן** לשם שמים ככל צרכי הדור בכל דברים פרטיים שבמצוות, לבד מה שבכל **שב ואל תעשה** דינא הוא דיש כוח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה⁷, מובן הדבר כשיש בזה צורך ומטרה כללית נחוצה. ואפילו **בקום ועשה**, אף על פי שלפי מסקנת הש"ס ביבמות דף צ, אין כח בידם לעקור דבר מן התורה, מכל מקום אין לסנהדרין

³ אגרות הראיה א, עמ' קג, עמ' קעה

⁴ ע"פ דניאל, ז, כה

⁵ ע' ע"ז לו: ; ע"ע לקמן פרק מט. אדר היקר עמ' לח-לט; עין איה: ברכות, פרק ז, ד, עמ' 203, פרק ט, רעא, עמ' 363, שבת א, פרק א, עג, עמ' 45, פרק ב, קלט; אגרות הראיה א, אגרת מב עמ' מא, אגרת קמט עמ' קצד, ח"ב, אגרת תרץ עמ' רצה; ובמאורות הראי"ה לחנוכה, עמ' פד שיטות בעניין; באר אליהו ח"א, עמ' רה, ז. שמונה קבצים, קובץ ג, יג, קובץ ה, רעא; קבצים מכת"י קודשו, ח"א פז 1 עמ' קכד-קכה, פט 1 עמ' קכט, צא 1 עמ' קלג-קלד; ניצני ארץ יב עמ' 21; אוצרות הראי"ה עמ' 727.

⁶ תמורה, טז.

⁷ חכמת אדם כלל קנג, משנה ברורה סי' תצח ס"ק צו

גדולה שבלשכת הגזית כשתהיה על מכונה להיות משועבדת לפרט זה. והרי רב חסדא⁸ ועוד כמה אמוראים סוברים דיש כח לבית דין לעקור דבר מן התורה גם בקום ועשה. ואם יפסקו בית דין הגדול כותייהו ודאי רשות בידם. **שאינן שום דעת נוטה שיהיו משועבדים לפסקי פוסקי הלכות שבאו אחר התלמוד.** גם יש מראשונים ז"ל שפסקו כרב חסדא, וכשיש צורך וטעם נכון כבר כתבו תוספות⁹ שיש כוח בידם לעקור דבר מן התורה אפילו בקום ועשה, ביחוד אם יבא להם דבר זה על פי דרשת המקרא, כדמצינו¹⁰ "קרא אשכח ודרשו". וכמו שאמרו חז"ל בסנהדרין¹¹ על דבר שינוי הכתב דסמכו אקרא דמשנה התורה שעתידי כתב זה להשתנות. **וכל מה שיביאו ראייה מהמקרא על פי דרשה והסכמה מבית דין הגדול, אין כאן משום עקירת דבר מן התורה כלל.** בייחוד אין לנו קבלות ברורות על פרטי ההלכות איזה מהם הם הלכה למשה מסיני, ואיזה מהם הם דברים שנתקנו ונדרשו על פי בתי דינים שבדורות. על כן ודאי **יהיו כל פרטי התורה מה שיהיה צורך לתקן ולחדש מסור ביד בית דין הגדול**¹²...

הכלל המוסכם שבתלמוד¹³ שאין בית דין יכול לבטל את דברי בית דין חברו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמניין **לא יוכל להיות למעצור בעד בית דין הגדול השלם מלדון על הדברים המוסכמים בתלמוד להכריע בהם,** כשם שאנו דנים על כל דבר המוסכם בפוסקים על פי הסברא וראיות מן התלמוד, מכמה צדדים. האחד, כי בכלל חתימת התלמוד הלא באה מקבלת האומה כולה את התלמוד לספר מחוקק לדון על פיו בכל דרכי התורה. והקבלה אמנם היתה מפני הגלות והפיזור. אם כן, ממילא מובן, שבבא לנו התחייה הלאומית השלימה והבטוחה, **שאינו לנו להיות עוזבים את עיקרה של תורה שבעל פה שאמרה תורה מפורש¹⁴ מן המקום אשר יבחר ה', המרכז החי,** בשביל חתימה שהיתה רק בשביל הכרח הגלות. ובוודאי לא קבלוה עליהם הגוי כולו כי אם עד הזמן שישבו לנו כל כוחותינו הלאומיים במלואם. ועוד, שאין הדברים אמורים כי אם בדברים שהם בכלל תקנה וגזירה, אבל דברים שבאו מדרך למוד וסברא, עומק הדין הוא שאין לך אלא שופט שבימך, ויפתח בדורו כשמואל בדורו¹⁵. וזולת כל אלה תקוותנו השלמה תתמלא רק אז בשוב אלינו כל כוחותינו הטבעיים כימי קדם ביום חבש ה' את שבר עמו¹⁶. ואז בהתעורר בנו חיים חדשים ורעננים **יהיו בנינו למודי ה' ורמי מעלה מאד,** עד שלא יהיה עוד הכלל המוסד מפני לחץ הגלות, שאין לך יום שאין קללתנו מרובה מחברו¹⁷, שעל ידי זה הלבבות הולכים ומתמעטים, שאם הראשונים כמלאכים אנו כבני אדם¹⁸. אבל כאשר ישוב ישראל יציץ ופרח בארץ אבות, אז ישבו לנו כוחותינו הראשונים ביתר שאת ויתר עז ותשועת ה' תשגבינו, **שגם סגולת הנבואה,** שהיתה לעמינו מאז, תשוב לנו, ולא יאמר עוד על בנינו שהם בית דין קטן בחכמה ובמניין נגד הראשונים, כי אם ירום ונשא וגבה מאד, ודעת ויראת ה' עם כל חכמת בינה ודעת התורה על ברורה ואמיתתה ישבו לנו ברום מעלתן. **ומחכמים נשאים כאלה כשיעמדו בית דין על ישראל, אין לנו לדאוג כלל לא משום מכשול עוון בהוראה, כי נכח ה' דרכם, ולא משום מעצור מצד הדת והאמונה בדרך החיים,** כי תורת ה' תמימה תיתן לעולם עוז לישראל ומגן להולכי תם.

ידעתי אמנם שהדעה הנישאה הזאת תוכל להיות למפגע לקלי דעת החפצים לדחוק את הקץ ורודפים את העתיד הרחוק בלא זמנו, אלה הם השועלים המחבלים, שאף שהרגשתם היא הרגשה רוממה ונעלה, אבל רוחם אינו רוח שוקט הראוי לכל איש ישר היודע את אשר לפניו. האדם המיושב בדעת, לא תניעהו כלל כל משאת נפש על דבר העתיד מלנצור תעודה ולעשות ולקיים את כל המצוות שבתורה על פי אשר הורונו חכמינו ז"ל מייסדי התלמוד, ולהכיר גם כן בהכרה פנימית איך הוא ממלא בזה את החובה המוסרית האמיתית לחיי האומה ועתידותיה, שהוא בדיוק העמוק של אחרית המילה של האמת – רצון השי"ת ועבודתו, שהוא חפץ בצדק ובמשפט וכל מעגל טוב...

⁸ יבמות, פט :

⁹ נזיר, מג; ד"ה והאי מת מצוה; ועי' לקמן פרק נה ובהערה ח שם.

¹⁰ חגיגה, טו :

¹¹ סנהדרין, כא--כב.

¹² עי' קבצים מכת"י קדשו ח"ב עמ' טו-טז.

¹³ גיטין, לו; עי' לו.

¹⁴ עי' דברים, יז, ח

¹⁵ ראש השנה, כה :

¹⁶ ישעיה, ל, כו

¹⁷ סוטה, מט.

¹⁸ שבת, קיב :